

Počátky ukrajinské hudební folkloristiky

PhDr. Petr Kalina, Ph.D.

14.5.2014

Sbírání ukrajinské lidové hudby

- sbírky písní bez nápěvu se objevují od počátku 18. století
- neexistovaly, organizované kolektivní sběry, jen individuální sběratelské aktivity
- kromě Ukrajinců sbírali Češi, Poláci, Rusové a Němci

První notované záznamy ukrajinského hudebního folklóru

- první sbírky neměly vědecké ambice, nýbrž pouze umělecké
- šlo především o harmonizované úpravy s doprovodem klavíru určenou pro salónní produkci
- časté jsou nepřesné zápisy nápěvu (zejména v metrorytmičké oblasti)
- chybějí údaje o tom, kde, kdy a od koho byla píseň zapsána
- sběratelé zapisovaly písně zejména z nejmladší historické vrstvy a často směřovali lidové písně s útvary umělými a zlidovělými

„Běžný muzikus [...] se snaží danou lidovou melodii „opravit“, tj. znetvořit v ní vše, co se mu v jeho tuctovém chápání zdá neohrabané, drsné, zkrátka jevící se neslučitelným s pravidly hudební teorie. Nestydí se zaměnit jeden nevhodný [...] interval jiným, „správnějším“. [...] Nestydí se naroubovat písni rytmický pohyb, který je nepodobný její původní podstatě, avšak blízký rytům, které zní ve vnitřním sluchu onoho rutinního muzikanta.“

Alexandr Sěrov, 1861

„Naše hudební etnografie byla do nedávné doby v rukách nepřipravených diletantů, duchem, školou i původem vzdálených od lidové písně [...]. Při sbírání lidového materiálu byli vedeni bezohlednou naivitou a k výkladu tohoto materiálu jim [...] bránila celková neznalost základů lidové melodie [...]. Někteří sběratelé [...] neprostudovali všechny originální zvláštnosti a vlastnosti ukrajinské písně. Jí totiž každá fazóna nesluší [...]. Z pod takového stříhu je naše píseň velmi často změněna k nepoznání, zní podivně, tvrdě a je zbavena typického měkkého a teplého koloritu.“

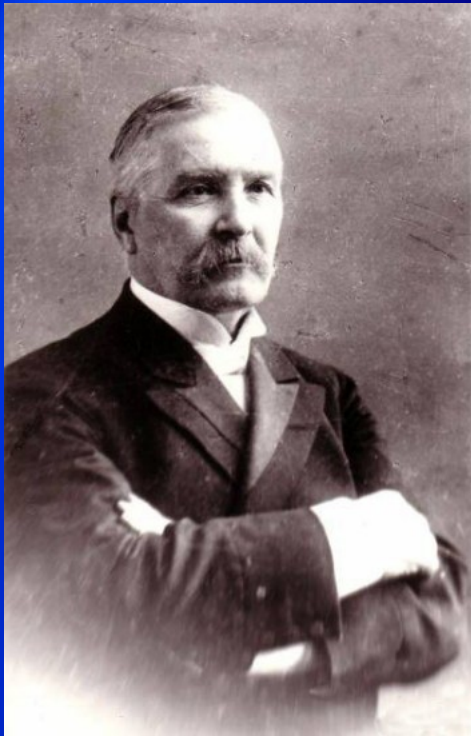
Mykola Lysenko, 1873

- **Vasilij Trutovskij:** *Sobranie russkych prostych pěsen s notami* (4 svazky, 1776-1795) – obsahuje několik ukrajinských písní
- **Ivan Prač (Jan Práč):** *Sobranie narodnych russkich pěsen s ich golosami* (3 svazky, 1790-1815) – speciální oddíl ukrajinských písní
- **Karol Lipiński:** *Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskego* (1833)
- **Mychajlo Maksymovyč:** *Golosa ukrajinskich pěsen* (1833)

- **Mykola Maksymovič:**
 - *Narodnyje ukrajinskije napěvy* (1840)
 - *19 malorossijskich pěsen djla fortepiano v 2 ruky* (b.r.)
- **Hryhoryj Halahan:** *Južno-ruski pisni z holosami* (1857)
- **Alois Jedlička:** *Sobranie malorossijskich narodnych pěsen* (2 díly, 1860, 1861)
- **A. Kocipinskyj:** *Pisni, dumky i šumky ukrajinskoho narodu na Podoli, Ukrajinu i v Malorosiji* (zapsaná ve 40. a 50. letech, vydána 1862)

- **Oleksandr Potebňa:** *Ukrajinski pisni* (1863)
- **Stepan Karpenko:** *Vasylkovskij solovej Kyjevskoj Ukrajiny* (1864) – obsahuje také písně ruské, polské, červenoruské, bulharské a moldavské, tance z repetoáru židovských kapel a písně umělé
- **Marko Vovčok:** *Dvisti ukrajinskych piseň* (1867)
- **Oleksij Hulak-Artemovskij:** *Narodni ukrajinski pisni z notamy* (1868) – obsahuje i vícehlasé písně

Hudebně-folkloristická činnost Mykoly Lysenka (1842-1912)

- sběratelská činnost od 60. let 19. století
- četné teoretické postřehy
- první organografický popis kobzy a jiných nástrojů lidového instrumentáře
- jeho harmonizace lidových písní je v souladu s jejich melodikou (harmonizátor musí ukrajinské písně ušít vpravdě lidový kroj – s ukrajinskou písní nelze nakládat jako s písní západoevropskou)
- sborové koncerty lidových písní
- využití folklóru ve vlastní kompoziční činnosti

- V letech 1868-1911 vydal sedm dílů sbírky úprav ukrajinských lidových písní pro sólový zpěv s doprovodem klavíru. Každý díl obsahuje 40 písní.
- Dvanáct dílů sesbíraných lidových písní v úpravě pro smíšený sbor. Každý díl obsahuje 10 písní. Zastoupení polyfonické faktury má vzestupnou tendenci.
- Zvlášť vydal sbírku *Ukrajinski obrjadovi pisni* (pět dílů: *Vesňanky I a II, Kupalska sprava, Koljadky – ščedrivy, Vesillja, 1885-1903*).
- Celkem vydal 500 písní.

„Vezměte si od lidu... jeho nejdávnější písně, neboť v nich je ukryta veškerá originálnost slovanské tvorby. Současná lidová píseň mě příliš nezajímá, protože je odrazem míšení národností... Ne od každého zpěváka je dobré písně zapisovat. Jsou takoví zpěváci,...kteří nabízejí poškozenou píseň a text do ní přidávají páté přes deváté; ale jiní, zejména starší lidé... nabídnou píseň autenticky, starosvětsky.“

„V lidové hudbě Čechů a Slováků je znát důsledek vlivu hudby sousední kultury. Lid tam už přežil epochu samostatného tvoření a do své písně již nevkládá prvky, které charakterizují jeho národní osobitost... Lidová píseň tam ztratila svůj ucelený národní charakter; stejně jako jejich sousedé Němci, začali pod pojmem lidová píseň rozumět všelijaké populární melodie (Volksmelodien).“

„Naše píseň je v širokém evropském světě velmi mladá, svěží, nová – jí náleží budoucnost“

„Naučil jsem se od Němce na lipské konzervatoři jeho hudební nauku a když jsem se vrátil domů, začal jsem pomocí těchto pravidel pracovat na svoje dobro. Možná jsem byl nějaký čas pod vlivem cizí nauky, ale brzy jsem si... jasně vymezil kde začíná moje a co moje už není.“

„Když harmonizujeme podle učebnic, dáváme pozor, abychom nepřehlédli kvintu či jiný interval; bojíme se kvint, protože podle evropské nauky es wird wohl leer klingen. Lid si zatím ve svých nevědomých příhlasech zamiloval kvintu, unisono, oktávu, kvartu, protože je veden dávnou harmonií a v ní to jsou čisté konsonance. My ale naopak... přidáváme všelijaké disonance: septimy, septakordy... a mrzačíme tím přirozenost naší písň.“

„Nejdřív jsem dospěl až ke komplexní, složité čtyřhlasé harmonii... nabytá zkušenost mě pak přivedla k poznání, že je to rušivé, zbytečné,... nelidové.“

Omyly Mykoly Lysenka

- nacházel původ ukrajinské hudby v hudbě řecké
- obecné závěry činil ze zpěvu kobzara Ostapa Veresaje („*kobzaři jsou nositeli nejvěrnější podoby ukrajinské lidové hudby*“) – proto také chybí zmínky o ukrajinském vícehlasu
- intervaly na krátkých strunách kobzy považuje za klíč k vysvětlení melodických a tonálních zvláštností